

ШЕКСПІР український. Це визначення, як і аналогічні з ним — Шекспір російський, грузинський, інші вже не дивують нікого.

Твори великого англійця звучать мовами 28 народів нашої неослабної Вітчизни, вони міцно ввійшли до репертуару багатьох національних театрів, збагачуючи їх самобутню культуру, захоплюючи мільйони глядачів своєю масштабністю і красою, величчю і складністю характерів, буянням пристрастей і філософською глибиною.

Та був час, коли українцям за Шекспіра треба було боротися, коли самий вислів «Шекспір українською мовою» не мав права на існування, оскільки певною мірою обстоював повноцінність померлої нації, її право на розвиток своєї культури, яка зазнавала нескінченних утисків з боку царської цензури, особливо наприкінці минулого століття. Сумнозвісний указ 1876 року забороняв не тільки друкувати українські книжки, але й ставити спектаклі та виступати з читанням творів «на малоросійському наріччі».

Лишалася єдина можливість — знайомити українського читача з творами російської та зарубіжної літератури в українських перекладах, що з'являлися тільки в Галичині, на яку не поширювалося савілля царської цензури, хоча й там австрійська та польська влада переслідували будь-які прояви національної самосвідомості.

Отож, на галицьких землях побачили світ і перші українські переклади шекспірівських шедеврів. У січні 1865 року газета «Слово» звернулася до українських драматургів із закликом сміливіше братися за переклади кращих творів світової класики, і вже того ж року сторінки журналу «Нива» прикрашали першим актом «Гамлета», під назвою якого «Гамлет, датський король» стояв підпис — Павло Свйі (Павлін Свенцицький). І хоч той переклад був ще надто недосконалим, ряснів різноманітними відступами від оригіналу, проте його особливе значення полягало в тому, що він являв собою першу спробу передати шекспірівський твір українською мовою. Отже, початок було зроблено.

Протягом 1872—74 рр. Ю. Феде-

нович переклав трагедії «Гамлет» і «Макбет», та тільки 1909 року вони вийшли у Львові. Передмовою до цього видання написав Іван Франко, який відзначив виключно наполегливу й сумлінну працю перекладача, «майже загнув для його вільного й гордого норову». Так, наприклад, серед автографів Ю. Федьковича було знайдено три різні варіанти «Макбета». Однак слід сказати, що в українському звучанні обидві трагедії відчутно втрачали від переобтяженості гуцульським діалектом,

шою від оригіналу. Розмова Гамлета з тінню батька мала 138 рядків замість 109, монолог «Бути чи не бути?» — 78 рядків замість 60...

А від прогресивна частина інтелігенції України радо заважувала М. Старицькому за українського «Гамлета» — першого опублікованого на Наддніпрянщині твору з дорожечиних скарбів Шекспіра. В реакційному ж таборі той «Гамлет» викликав нову хвилю нападів, бо Старицький ще до того зазнавав цькування за переклади творів Гоголя, «Казань»

денно, мадам Маруся, мадам Олександра і т. д.

Крім уже відзначених над, перекладам з Шекспіра, здійсненим за дореволюційного часу, нерідко були притаманні й інші: розтягнутість, уповільнення дії, невизначеність характеристик епохи, її героїв. Усе це було зумовлено браком певного досвіду в перекладацькій справі та відсутністю реальних перспектив сценічного відтінку безсмертної спадщини.

Докорінно змінилося ставлення до драматургії Шекспіра вже в перші роки існування радянської

спіра, який немовби підсумував те краще, що на той час зробили його українські перекладачі. Там були опубліковані, зокрема, «Дванадцять ніч» та «Король Лір» у перекладах М. Рильського, якому глибоко притаманні тонке відчуття стилістичних особливостей твору, розмаїтості мовних барв у характеристичній ділових осіб, найтонших нюансів думки та самобутньої поетичності. Саме ці якості забезпечили успіх Київському академічному театру імені Ів. Франка у створенні високохудожніх вистав, здійснених за перекладами М. Рильського. Високої оцінки заслуговує також робота Б. Тена над «Річардом III». І доводиться пошкодувати, що наші театри досі не спромоглися поставити цю перлину шекспірівської спадщини.

«Венеціанський купець», «Отелло», «Ромео та Джульєтта», «Багато галасу даремно» подані в перекладах Ірини Стешенко, яка домоглася високої точності у відтворенні оригіналу в цілому та виразної індивідуалізації характерів зокрема. Шекспірівські вірші перекладено легкою, гучною мовою, що свідчить про прекрасне знання багатьох української лексики. Ірині Стешенко властива ґрунтовна обізнаність із законами театру, отож, її переклади справді сценічні. Насичене, точне слово, лаконічна й виразна фраза несуть у собі яскравий підтекст, дають акторові все необхідне, щоб випітати високохудожній образ.

Переклавши найбільшу кількість шекспірівських п'єс, у порівнянні з своїми попередниками та сучасниками, І. Стешенко успішно продовжує благородну справу, розпочату на зорі існування українського професійного театру ще П. дідом М. П. Старицьким, чияму перу, як уже йшлося вище, належить перший український переклад «Гамлета».

До ювілейних днів вийшов з друку тритомник творів Шекспіра українською мовою. Поряд з уже відомими, тут можна зустріти й нові назви та редакції («Тимон Афінянський», «Буря», «Гамлет»). І нові прізвища перекладачів немирущої спадщини (В. Мисик, М. Байка, Г. Кочур). А взагалі твори У. Шекспіра в українських перекладах виходили 20 разів, загальним тиражем майже 100 тис. примірників.

Так дедалі більше утверджується в скарбниці нашої культури Шекспір український. І хочеться вірити, що незабаром усі його неперевершені твори зазвучать мовою українського народу.

Ірина ВАНИНА,
ст. викладач Київського інституту театрального мистецтва імені Харпенка-Корого.

ШЕКСПІР УКРАЇНСЬКИЙ

що зменшувало, зокрема, можливості їхнього розповсюдження серед читачів Східної України.

В той час передові діячі української культури на Наддніпрянщині активно домагалися права на розвиток культури українського народу, боролися за свій національний театр, який знайомив би глядачів і з кращими творами Гоголя й Островського, Шкелера й Шекспіра. Взимку 1878 року київський аматорський гурток «Громада» успішно здійснив постановку окремих сцен з трагедії «Гамлет» у перекладі одного із засновників українського професійного театру М. Старицького, а ще через чотири роки М. Старицький, перебираючи цензури перепони, видав свій (як на той час — досить вдалий) переклад «Гамлета». У загальному любовний та творчо вимогливий робота М. Старицького буди, проте, й значні негачності. П'ятистопний ямб тут замінено розміром сербських пісень — п'ятистопним хорем (він був більше доступний Старицькому — перекладачеві «Сербських дум»). Римовані закінчення монологів у шекспірівському тексті Старицький передав прозою. Та й взагалі в перекладі трагедія вийшла на третину дов-

Андресена, «Сербських дум».

Та не тільки М. Старицький був наполегливим пропагандистом Шекспіра на Україні. Відомо, як високо цінував англійського драматурга наш безсмертний Кобзар. Книжечку його творів він зберігав навіть на закладі в далеким оренбурзьких степах. Філософською глибиною шекспірівського генія захоплювалася Ольга Кобилянська. Панас Мирний працював над перекладом «Король Лір», М. Кропивницький та П. Сагановський перекладали «Отелло».

1897 року приступила до перекладу трагедії «Макбет» Леся Українка. Вона вважала, що робити це треба тільки з оригіналу, а не з польського або німецького примірника, як то здебільшого тоді практикувалося. Чи не єдиним серед її сучасників, Леся Українка з особливою старанністю дбала про сценічність перекладу. Саме так вона переклала майже всю першу дію трагедії, виявляючи глибоке проникнення в стиль великого драматурга. Та, на жаль, роботу що вона так і не закінчила.

Багато зусиль віддав популяризації Шекспіра П. Куліш. Ще 1882 року у Львові вийшли окремою книгою переклади ним «Отелло», «Троїл і Кресиди» та «Комедія помилок». Невадів після того письменник ввійшов до Австрії, і там же публікація його перекладів затрималася майже на 20 років.

Усього він переклав 13 п'єс Шекспіра. З 1899 по 1902 рік вони були видані у Львові під редакцією та з передмовою Івана Франка, який також чимало попрацював над цією спадщиною і навіть сам спробував перекласти «Венеціанського купця», «Король Лір», «Буря».

Франкові довелося потрудитися над перекладами Куліша і як редактор він прийшов до висновку, що «Куліш був як і історіограф, так і в чужих мовах самолюбив; він опановував багато мов для потреби, але жодною не володів досконало і зовсім не доріс до такого визначного майстра мови, яким був Шекспір». Справді, переклади Куліша мали серйозні вади. Вони були переобтяжені мовними архаїзмами. Від них віяло козацькою старовиною, романтизмом Запорозької Січі. Так, наприклад, Макбет звертається до свого слуги з словами «Козаче, геї!» Європейські впливові чини і звичайи неадало замінити такими, як «хорунжий», «наказний» тощо. Перелічено на український лад також імена ділових осіб. З волі Куліша, у шекспірівських текстах з'явився Омелько, Стецько, Демко, Сивар-

го театру. Українські митці почали знаходити в ній теми і настрої, близькі своїм, революційній епосі. Поки не було кращих, доводилося користуватися перекладами П. Куліша. Саме на їхній основі були створені вистави «Макбет» у Державному мандрівному зразковому театрі в 1920 році та в театрі «Березіль» у 1924 році (ставив обидві вистави Л. Курбас), а також «Приборкання гоструха» («Приборкання непокірної») у Київському державному драматичному театрі імені Шевченка 1922 року (режисер О. Смирнов).

Згодом в освоєнні незрівнянних шекспірівських скарбів успіх приходить за успіхом. Визначальну роль тут відіграли мудрі настанови партії про бережливе ставлення до класичної спадщини та широке виношення кращих її надбань. В світлі цього постала необхідність створення й нових перекладів п'єс російських та зарубіжних драматургів, у тім числі й Шекспіра.

Протягом двадцятих років з'являються «Комедія помилок» та «Сусідочки з Віндзору» (український переклад Г. Хоткевича), видані видавництвом «Рух» у Харкові, «Сон літньої роки» (Я. Савченко), «Отелло» (М. Йогансен та В. Щербанько).

А згодом, у тридцятих роках, особливої популярності набули переклади С. Гусана, за якими були поставлені «Отелло», «Багато галасу даремно», «Дванадцять ніч», «Макбет». Не позбавлені окремих (часом і серйозних) недоліків, вони, проте, загальною справляють позитивне враження й свідчили про помітне зростання культури перекладацької роботи на Україні.

Передавати нашою мовою шекспірівський текст з його виключно багатомовним, метафоричністю, складною побудовою фрази особливо важко. Адже відомо, що англійське слово значно коротше за українське. І тому віршований рядок при перекладі з англійської на українську неодмінно збільшується, а це в свою чергу позначається на розмірі твору в цілому. Тим більша забота наших перекладачів, які прагнуть так опанувати всю складність шекспірівської мови, щоб стояти щонайближче до оригіналу. Це прагнення виявляється в усьому та насамперед у відтворенні найприметніших рис зображеної епохи, у передачі яскравих, повнокровних характерів, які багато в чому виступають носіями думок і поглядів самого драматурга.

Протягом 1950—52 рр. у видавництвах «Мистецтво» вийшов двотомник вибраних творів Шек-

Шекспір— перекладач „Декамерона“

Ще 1940 року в Англії з'явився брошура літературознавця Картера Мердита під інтригуючою назвою: «Чи перекладав Шекспір „Декамерона“?»

Автор цієї розвідки реально вичає перші переклади «Декамерона» англійською мовою. Його особливу увагу привернула анонімний переклад, опублікований в 1620 році (через чотири роки після смерті Шекспіра).

«Зовсім не таким уже неможовим, — лише Мердита, — що цей переклад належить Шекспіру. Шекспір був одним з дуже небагатьох на той час знавців італійської літератури і безперечно кращим з усіх мовливих перекладачів». На думку Мердита, переклад відзначається великою точністю і здійснений мовою, «якою в той час ніг володіти лише Шекспір».

Звичайно, це лише припущення, але воно цінне в тому, що доводить його слушність.

М. НАЗАРОВСЬКИЙ.

Народна артистка СРСР Н. УЖВІЯ в ролі Беатриче з комедії У. Шекспіра «Багато галасу даремно» (у постановці Київського академічного театру імені І. Франка, 1941 р.).

Гістька Київського академічного театру Шекспіра «Король Лір», Лір ШЕЛЬНИЦЬКИЙ, Блазень — нар...